

חכמה ואינה מלאכה

ועד טוב
גבעת שמואל
קונטרס יד – סיון תשע"ח

'ועד טוב' הינה חבורת לומדים שנפגשת פעם בחודש ללבן סוגיא למדנית לאחר שעמלו עליה כל אחד בלימודו שלו ובמיפגש המשותף מתלבנים הדברים במלחמתה של תורה.

בסוגיית "חכמה ואינה מלאכה", בא לידי ביטוי היחס לבין מלאכות שבת לבין "חכמה" העומדת מאחורי ביצוע המלאכה. והאם "חכמה" מהווה סיבה לחיוב או לפטור במלאכות שבת.

בשם חבורת הלומדים
רפאל שטרן

חבורת לומדי סוגיא זו:

הרב שמואל ברנשטיין

הרב יהושע גב

הרב יהודה יונגסטר

הרב איתי ליפשיץ

הרב נח ליפשיץ

הרב יצחק קראוס

הרב רון קליינמן

הרב עופר שוורץ

תוכן העניינים:

- 4 - חכמה ואינה מלאכה – מה בא ללמדנו ?
- 6 - דרגות במלאכות שבת
- 9 - תקיעת שופר ורדיית הפת ושיטת הר"ן בדרגות איסורי דרבנן
- 10 - נימוק של חכמה כסיבה לפטור במלאכות שבת
- 12 - השלכה מדין חכמה יתירה לדין השמעת קול בשבת
- 14 - השלכה מדין חכמה יתירה לדין חכמה ואינה מלאכה / שיטת המשנה הלכות
- 19 - חכמה ואינה מלאכה – דרגה נמוכה יותר ממלאכה / שני מישורים

חכמה ואינה מלאכה – מה בא ללמדנו ?

א. גמ' שבת דף ק"ז :

תנא דבי רבי ישמעאל, 'לא תעשה כל מלאכה' - יצא תקיעת שופר¹
ורדיית הפת², שהיא חכמה ואינה מלאכה³.

יש לעיין מה היה חסר בגמ' אילו היה נאמר 'שופר ורדיית הפת אינה
מלאכה'. מה באה ללמד העובדה שמדובר ב'חכמה' ?

ועוד, שבגמ' בשבת דף מט : סובר רבי חנינא בר חמא שמלאכות שבת
נלמדו ממלאכות שהיו במשכן⁴. ומלאכות המשכן ודאי היתה בהם חכמה

¹ עיין ירושלמי ר"ה פ"ד ה"א, שממעט תקיעת שופר בראש השנה שחל להיות בשבת מפסוק, משמע
דס"ל שהוא דאורייתא. ועיין גם ר"ה דף כט : ומש"כ על כך בסדר זמנים סימן ב' אות ט'.
² כתב הר"ח לשבת דף ד : שמדובר אחר אפיה, אבל קודם אפיה בעודה עיסה קודם שיקרמו פניה
הינה מלאכה שיש לרדותה בידים והרי הוא כמו לש ועורך. אמנם באפיית מצות יד 'שלנו' הוצאת
המצה מהתנור הינה מקצוע כשלעצמו. וביומא דף לח. דנו (לשבת) את מעשיהם של בני גרמו שידעו
לרדות את הפת של לחם הפנים שהיתה כתיבה פרוצה והצליחו להוציאה מבלי שתתקלקל צורתה
(דבר שאומנים מאלכסנדריה לא ידעו) וציין שם הר"ח שהיא חכמה ולא מלאכה ועי"ש ברש"י
ובראשונים.

³ בגמ' בר"ה כט : "דתנא דבי שמואל, כל מלאכת עבודה לא תעשו, יצתה תקיעת שופר ורדיית הפת,
שהיא חכמה ואינה מלאכה". ובתוס' בשבת ק"ז : ד"ה "והתנא" : "והתנא דבי רבי ישמעאל כל
מלאכת עבודה לא תעשו - וא"ת ואמאי מייתי קרא דכל מלאכת עבודה דכתיב גבי י"ט הא אפי'
בשבת דכתיב לא תעשה מלאכה סתם ולא כתיב עבודה שרי לתקוע ולרדות מן התורה כדמשמע
הכא דאשבת מייתי לה ופירש רבינו שמואל דגרס כל מלאכה לא תעשו ורשב"א מפרש דלעולם
מכל מלאכת עבודה אימעיט תקיעה ורדייה ושבת ילפינן מי"ט דאין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש
בלבד כדכתיב אך אשר יאכל לכל נפש".

ולגבי הגדרת מלאכה לעומת עבודה – עיין רמב"ן ויקרא כ"ג ז, ורש"י הירש שמות פרק ב' י',
הכתב והקבלה שמות ל"ה א' (וחלק מדבריו לקמן אות י') ואכמ"ל.

⁴ גמ' שבת מט : "הדור יתבי וקמיבעיא להו, הא דתנן אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כנגד מי ?
אמר להו רבי חנינא בר חמא, כנגד עבודות המשכן (רש"י : אותן המנויות שם בפרק כלל גדול היו
צריכין למשכן, ופרשת שבת נסמכה לפרשת מלאכת המשכן ללמוד הימנה). אמר להו רבי יונתן
ברבי אלעזר כך אמר רבי שמעון ברבי יוסי בן לקוניא, כנגד מלאכה מלאכתו ומלאכת שבתורה -
ארבעים חסר אחת".

כמבואר כמה פעמים בפרשיות המשכן שהעוסקים במלאכה הינם בעלי חכמה⁵. ומוכח שהחכמה אינה מנוגדת למלאכה אלא משלימה אותה. וא"כ מה היא הכוונה ב"חכמה ואינה מלאכה" כנימוק לאי הכללתם של תקיעת שופר ורדיית הפת בכלל המלאכות⁶ (ולקמן באות ז', יא, תשובות לשאלות אלו).

ואמנם, גם למ"ד שמלאכות נלמדו מהמשכן, יתכן שמלאכה שלא היתה במשכן תהיה אסורה בשבת, וזאת כתולדה (ולא אב מלאכה) - עיין ב"ק ב. וביום תרועה לר"ה דף כט: .

⁵ וכן הקשה בסדר זמנים סימן ב' אות ט. עי"ש. ובפני יהושע שבת עד: כתב: "ולכאורה אדרבה עיקר מלאכת מחשבת דכתיב במשכן אהנך מלאכות קאי שצריך חכמה יתירה שנשתבח בהם בצלאל ואהליאב דבכל הנך מלאכות השנויים במשנה לא אשכחן ע"י בצלאל ואהליאב בעצמן זולת בישול הסמנין ומכה בפטיש וכיוצא בהן דאפילו מלאכת אריגה וטויה משמע בסמוך שנעשו על ידי נשים חכמות לב".

ובפסוקי התורה למדנו שחכם לב וחכמי לב הם אלו שעשו את בגדי הקודש (שמות כ"ח, ג'), והיו העוזרים בצלאל בכלל מלאכת המשכן (שם, ל"א ו', ל"ה י', ל"ו א, ל"ו ח'). וכן זכו בצלאל ואהליאב לחכמת לב (שם, ל"ה ל"ה). וחכמי הלב זכו לחכמה מאת ה' (שם, כ"ח ג', ל"א ו', ל"ו א'-ב') ונשים חכמות לב טו את היריעות (שם, ל"ה כ"ה-כ"ו). והקב"ה מילא את בצלאל ברוח אלוקים בחכמה (שם, ל"א ג', ל"ה ל"א). וכלל העושים כונו "החכמים העושים את כל מלאכת הקודש איש איש ממלאכתו (ל"ו ד')".

⁶ וכמו כן בשבת נאסרה "מלאכת מחשבת" שנזכרה במלאכת המשכן (שמות, ל"ה, ל"ג). ובגמ' מבואר שהמשמעות של מלאכת מחשבת היא שנתקיימה מחשבתו של עושה המלאכה (ב"ק כז:), ואף מחשבה יסודה בחכמה.

ברש"י ביצה דף יג: ד"ה "אלא" כתב לגבי העמדת ערימה (שמהווה קביעות למעשר) "מלאכת מחשבת שהיא מלאכת אומנות אסרה תורה שנסמכה פרשת שבת למלאכת המשכן בויקהל והתם מלאכת מחשבת כתיב". כלומר מלאכת מחשבת פירושה מלאכת אומנות והעמדת ערימה אין בה אומנות ולכן אין בה איסור מלאכה בשבת. וכך גם תרגם אונקלוס (שמות שם): "עבדת אומנון" (ועיין מנחת אשר, שמות, ויקהל סימן ס"ג).

ומסתבר שאף במלאכות שבת יש דרגות שונות של אומנות שלמרות הבדלי הדרגות שביניהם כולם בכלל מלאכת אומנות שנאסרה בשבת. עיין ט"ז סימן תקמ"א ס"ק ג' שחילק בין תפירה שהיא אומנות ביחס למלאכת הלב (ובשבת הן תפירה והן כתיבת לבלר הינן מלאכות). ובחול המועד יש מתירים כתיבת משיט"א (כתיבה שלנו שאינה כתיבת סת"ם) מהטעם שאינה מעשה אומן (משנ"ב תקמ"ה ס"ק ל"ה). ולמרות זאת בשבת כתיבה זו אסורה, ומסתבר שמדובר בדרגות של אומנות.

ולכאורה אם הטעם לפטור ברדיית הפת ותקיעת שופר משום "חכמה" הרי זה ההיפך של חיוב מלאכות שבת שסודם "במלאכת מחשבת" שהיא מלאכת אומן שמסתבר שמחייבת חכמה. ולשיטת המשנה הלכות (אות ז') הפטור של "חכמה" הינו בחכמה גדולה שלא כל אדם יכול לעשותה ולפי זה מלאכת אומנות שווה לכל נפש. ואם ננקוט ש"חכמה" הינה דבר שהמלאכה טפילה לא ואינו במישור של "מלאכה לא קשה (אות יא) וכן אם נאמר ש"חכמה" שנאמרה כאן פירושה דרגה נמוכה ממלאכה שיש בה חכמת לב ג"כ לא קשה (אות יא).

דרגות במלאכות שבת

ב. העובר על אחת מל"ט מלאכות של שבת חייב סקילה וכל המלאכות הינם באותה דרגת חומרא בעונשן. אולם מצאנו דירוג במלאכות עצמם.

מלאכת הוצאה מכונה "מלאכה גרועה"⁷ שיש צורך לחדשה מפסוק (גמ' שבת צו: "היכא כתיבא...")⁸, כיון שעצם המעשה של לקיחת דבר ממקום למקום לא נאסרה (כגון מרשות היחיד לרשות היחיד ואפילו חפץ כבד) רק אם מוציא מרשות היחיד לרשות הרבים (אפילו חפץ קל) אסור. וכיון שמלאכה זו תלויה במקום ואינה איסור מוחלט בכל המקומות, נחשבת מלאכה גרועה (תוס', רמב"ן, ועיין בדגשו של הרשב"א ובעוד ראשונים בשבת ב.). או מחמת שבמלאכה זו "לא עביד ולא מידי (בעל המאור, שבת כג: מדפי הרי"ף)". ובלשון אחרת: "משום דמלאכה שאינה חשובה [היא] דמה מלאכה עשה שהוציאו מרשות מעיקרא חפץ והשתא נמי חפץ, כך פר"ת (או"ז שבת, סי' פ"ב)"⁹.

ולגבי מלאכת הבערה שנאמר לגביה לאו מפורש בתחילת פרשת ויקהל (שמות ל"ה ג')¹⁰. נחלקו בגמ' לשם מה כתבה תורה זו מלאכה זו

⁷ ואינה נוהגת ביו"ט. ועיין מנחת אשר שבת סימן א'.

⁸ גמ' שבת דף דף צו: "הוצאה גופה היכא כתיבא? אמר רבי יוחנן, דאמר קרא ויצו משה ויעבירו קול במחנה. משה היכן היה יתיב במחנה לוי, ומחנה לוי רשות הרבים הוא, וקאמר להו לישראל: לא תפיקו ותיתו מרשות היחיד דידכו לרשות הרבים...". ועי"ש. וביאר שם הריטב"א: "הוצאה גופא היכא כתיבא. פירוש לא שיילינן היכא הואי במשכן דהא פשיטא לן דהואי במשכן וכדאיתא בהדיא בפרק במה טומנים (לעיל מ"ט ב') הם הורידו את הקרשים מן העגלה לקרקע אתם אל תוציאו מרה"י לרה"ר, ועוד דהא כתיב בכמה דוכתי שהביאו האנשים כמה דברים מרשותם למחנה לוי שהוא רשות הרבים, אלא ודאי אף על גב דקים לן דהוצאה הואי במשכן, משום הכי לא סגי לן למחשבה מלאכה מן הטעם שכתבנו בריש מכילתין דהוצאה חידוש הוא, ולהכי שיילינן היכא כתיבא בהדיא דמתקריא מלאכה".

⁹ מלב"ס שמות ל"ה א': "והוצאה אינה מלאכה באמת רק התורה יחדתו וקראתו בשם מלאכה...". ועיין לקמן אות י' וכן בהכתב והקבלה שם בהרחבה לגבי מלאכת הוצאה.

¹⁰ "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת (תחילת פרשת ויקהל)".

ביחוד¹¹, כמבואר בגמ' בסנהדרין דף לה :

כדתניא, הבערה ללאו יצאת¹², דברי רבי יוסי¹³. רבי נתן אומר,
לחלק יצאת¹⁴.

לשיטת ר' יוסי דרגת החיוב במלאכת מבעיר נמוכה משאר מלאכות בהם
נאמר עונש סקילה ומדובר בלאו (שיש בו מלקות). ולגבי יחודה של
מלאכת הבערה שתורה טרחה לכתוב אותה במפורש מצינו כמה טעמים:

- שאינה נראית מלאכה כל כך (מושב זקנים על התורה בשם ר'
יוסף בכור שור וכן בטור על התורה¹⁵ - אולם לא ביארו מדוע
– ועיין גור אריה לקמן).
- שיש בה צורך לכל אדם ולפיכך יש צורך להזהיר עליה במיוחד
והיה מקום להתיירה משום עונג שבת (מושב זקנים בשם הרא"ש
וטור על התורה).

הנימוקים הנ"ל נאמרו במפרשים כטעם לכך שתורה ציינה מלאכת
הבערה במיוחד. נוכל לומר שאלו הן גם הסיבות בגינם ר' יוסי סובר

¹¹ כלומר, הרי כל ל"ט מלאכות ידועות בעל פה ולשם מה יש צורך בכתוב ? ולמדנו מכאן כוחה
הגדול של תושבע"פ, שהיא מוחלטת וודאית ללא פקפוק, עד שיש מקום לשאול שהפסוק לכאורה
מיותר (או שכוונת שאלת הגמ' היא לא לעצם כתיבת אחת המלאכות, אלא מדוע דוקא זו נתייחדה).
אמנם לשיטת ר' יוסי, (וכפי שמבואר לקמן) היה מקום לומר שאין להכליל מלאכת הבערה בכלל
המלאכות – למרות שהיה במשכן.

ולגבי הוצאה (לעיל), הגמ' אינה מקשה לשם מה יש צורך בפסוק לדעת ממנו מלאכת הוצאה, כיון
שברור לגמ' שהיתה מלאכת הוצאה במשכן, רק לולי הפסוק לא היה עולה הדעת להכלילה
במלאכות שבת כמבואר לעיל הערה 8.

¹² ולכן אין בה איסור סקילה וי"א שאין בה חיוב ביו"ט כלל. וגם אין בה דין מלאכת מחשבת ולכן
יתחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה (הערות הגרי"ש אלישיב זצ"ל לשבת ע.).

¹³ האם לשיטתו היא אינה מכלל ל"ט מלאכות שבת או היא בכללן רק עונשה שונה. ואם ננקוט
כאפשרות הראשונה, האם מכליל מלאכה אחרת בל"ט מלאכות.

¹⁴ דין חילוק מלאכות מלמד שעל כל מלאכה חיוב נפרד בפני עצמו, עיין בגמ' שבת ע. ועוד.

¹⁵ עיין יבמות ו: באיזו הבערה מודה ר' יוסי לחיוב.

שמלאכת הבערה היא לאו בלבד, שאינה נראית כמלאכה והינה חיונית לאדם. ובגור אריה על התורה כאן הרחיב:

ואם תאמר, והרי אין סברא לדרוש ללאו בלבד ... ?

ויש לפרש דאין הבערה מלאכה גמורה, שהמלאכה הזאת היא דומה לפעולה טבעית. וכמה פעמים שהדבר הוחם והובער מעצמו בדרך הטבע, ומפני שהוא קרוב אל הטבע אין חייב עליה כרת. לכך סבירא ליה שההבערה אינה פטורה, ואינה חייבת כרת כמו שאר מלאכה, אלא הוא דבר ממוצע, והוא בלאו בלבד...

ג. בנוסף, קיימים איסורי לאו נוספים בשבת שאין בהם סקילה. איסור תחומין שהוא לאו שאין בו דין סקילה אלא מלקות (לשיטת ר"ע בשבת קנג: , ספר המצוות לרמב"ם ל"ת שכ"א). והגמ' הסתפקה לגבי לאו דמחמר האם דינו סקילה או מלקות (שם ועיין יבמות ו.)¹⁶ ויש האומרים שהוא לאו הבא מכלל עשה שאין לוקין עליו (עיין רמב"ם פרק כ' משבת הלכה א'). ויש מקום לומר שהטעם שלא דמחמר קל יותר משאר הלאוין כיון הבהמה היא זו שעושה את העבודה ולא האדם¹⁷.

¹⁶ ואכמ"ל ביחס בין דין מחמר לדין שביתת בהמתו.

¹⁷ וביחס בין שביתת בהמתו למלאכת מחמר, עיין כלכלת שבת בדין שביתת בהמתו, ואכמ"ל. ובשו"ת באר משה חלק ו' קונטרס עלקטריק סימן נ"ה חלק על הסוברים שבהדלקת אור בשבת ויו"ט על ידי כלב מאומן עוברים על איסור מחמר או שביתת בהמתו (עי"ש בכל נימוקיו) וביאר שאין דרכו של כלב בכך. ולמרות שלימדוהו, לא גרע מאנשי הוצל שהוציאו משא על ראשם, שפטורים שבטלה דעתן אצל כל אדם (שבת צב.): "כל שכן מעשה אלו הכלבים במספר מצומצם בטלי לגבי כלבים דרובא דעלמא ופשוט. ושוב מצאתי בתוס' שבת (עד: ד"ה 'חכמה יתירה' – לגבי טויה על גבי העיזים – לקמן אות ה') שכתב והעושים אותם בטלה דעתם אצל כל אדם... וק"ו ללמד כלב חכמה זו, היא חכמה יתירה אצל כלב וכל בעלי חיים ופשוט וברור כשמש". וסיים בסימן נ"ז להתיר לרמוז לכלב שאינו שלו ובכלב שלו להתיר במקום צורך גדול כחולה וכיוצ"ב אם יסכימו עימו שני בעלי הוראה.

ומפי ר' ישראל גליס שמעתי, שבירושלים היו נוהגים לתלות על מתג החשמל חוט ובקצהו דבר מאכל גבוה מהקרקע ולאחר סיום סעודה ליל שבת היו פותחים את הדלת וכמובן חתולים היו נכנסים וכדי להגיע לאוכל היו מזנקים לעבר האוכל ובכך מושכים החוט ומכבים את החשמל.

תקיעת שופר ורדיית הפת ושיטת הר"ן בדרגות איסורי דרבנן

ד. תקיעת שופר ורדיית הפת מיעטה אותן הגמ' מכלל המלאכות (לעיל אות א') כיון שהן "חכמה". ובפשטות הכוונה היא שהיה מקום לומר שהן אסורות מן התורה והנימוק של "חכמה" ממעט אותן.

וקשה שעל פי הדעה שמלאכות שבת נלמדו ממלאכת המשכן (עיין שבת מט:) תחילה יש לבאר שאכן הן נעשו במשכן ואז יבוא המיעוט של "חכמה" ללמד שאין להכלילם בכלל המלאכות, אבל לא מצאנו שמלאכות אלו נעשו במשכן. ואכן הר"ן בשבת דף א: מדפי הרי"ף כתב:

לא אצטריכא ליה דכולהו מלאכות ממשכן ילפינן להו ורדיית הפת לא הוית במשכן... ותקיעת שופר נמי לא אשכחן לה במשכן ולמפטר מאי דלא הוי במשכן לא צריך מיעוטא¹⁸.

ובביאור דברי הגמ' שממעטת מלאכות אלו, כתב הר"ן:

¹⁸ ביום תרועה ר"ה דף כט: תמה והרי רדיית הפת ותקיעת שופר לא היו במשכן: "י"ל דפלוגתא דאמוראי הוא בשבת דף מ"ט איכא מ"ד דס"ל מלאכות כנגד עבודת המשכן ואיכא מ"ד כנגד מלאכה ומלאכתו שבתורה והך ברייתא אחיא כותיה... נראה דהא דאמרי' דיליף ממשכן היינו לעשותם אבות אבל יש מלאכות דלא הוו במשכן ואיקרו תולדות, כדאמרי' ריש ב"ק דהך דהוה במשכן וחשיבא קרי ליה אב והך דלא הוה במשכן ולא חשיבא קרי ליה תולדה וכתבו שם התוס' דלפי גירסא זו צ"ל דלקרותם אב בעי תרתי לטיבותא חדא דהוה במשכן ועוד דהיא מלאכה חשובה אבל חדא מינייהו הוי תולדה הרי דיש מלאכות דלא הוו במשכן וחייב עליהם וא"כ תקיעת שופר ורדיית הפת כיון דהם דבר חכמה הו"א דהוו מלאכות וחייב עליהם קמ"ל, ועי"ש בהמשך דבריו וסיכם שם: "הכלל העולה דלפי גירסא אחת דריש ב"ק מוכח אם המלאכה חשובה אף על גב דלא היתה במשכן קרינן ליה אב... ולפ"ז א"ש דאיצטריך קרא דכל מלאכת עבודה למעט תקיעת שופר ורדיית פת דחכמה היא ואינה מלאכה דסד"א דכיון דהם דבר חכמה הם חשובות לעשותם אבות מלאכות אף על גב דלא הוו במשכן קמ"ל קרא דלא הוו מלאכות אלא חכמה היא ואינה מלאכה..." ועי"ש עוד.

...הכי קאמר כיון שהכתוב אמר 'כל מלאכת עבודה' דמשמע מלאכה גמורה, אף חכמים בשבותין שלהם לא אסרו מה שהוא חכמה ואינה מלאכה... דרד"י הפת ותקיעת שופר לאו שבות נינהו מיהו לעובדין דחול (...) דמו, ולא שרינן.

מדבריו למדנו שיש דרגות שונות באיסורי שבת, מלאכה על פי מה שהיה במשכן, שבות שתיקנו חכמים מפני שדומים למלאכות, ודרגת "עובדין דחול" שאיננה בדרגת שבות¹⁹ (ועיין לקמן אות ז') בשיטת היום תרועה שהו"א להוסיף דבר חכמה מפאת חשיבותו למרות שלא היתה במשכן ובאות י' בשיטות שמלאכות שבת לא נלמדו ממלאכת המשכן).

נימוק של חכמה כסיבה לפטור במלאכות שבת

ה. אחת ממלאכות שבת היא מלאכת הטווה²⁰. הנשים חכמות לב היו טוות עבור המשכן לא רק סיבים רגילים מצמר גזוז, אלא טוו חוטים מסיבים על גבי הבהמה עצמה²¹. ולגבי טווייה ישירה זו שעל גבי הצמר על גבי הבהמה עצמה נחלקו בגמ' בשבת דף עד :

¹⁹ אכמ"ל בדרגות שונות של איסורי דרבנן, שעל פי הר"ן יש חילוק בין שבות לבין עובדין דחול. ובכלכלת שבת (אות א', כללי ל"ט מלאכות ס"ק א' ביאר: "אמנם עובדין דחול... יש בו ג' אופנים. דהיינו אם שאסרו חכמים הדבר משום דדומה לא' מהל"ט מלאכות, או משום שמא ע"י כך יבא לעשות מלאכה, או משום טרחא יתירתא, וכולן נכללין בשם שבות". ונראה שלא חילק כחילוקו של הר"ן.

²⁰ הטוויה הינה יצירת חוט מסיבים קצרים.

²¹ רש"י שמות ל"ה כ"ו: "טוו את העזים - היא היתה אומנות יתירה, שמעל גבי העזים טווין אותן" - ולקמן בגמ'. ויש לעיין האם יש רווח בתוצאה הסופית מכך שהטוויה נעשית על גבי העזים עצמן. ומה עוד שמדובר בסיבים שלא עבור תהליך של נקיון (ועיין חנוכת התורה ויקהל צ"ט), וצ"ע. ועיין דף על הדף בשבת צח: שציין לכמה שיטות אחרונים בענין זה.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, הטווה צמר שעל גבי בהמה בשבת - חייב שלש חטאות; אחת משום גזוז, ואחת משום מנפץ, ואחת משום טווה²². רב כהנא אמר: אין דרך גזיזה בכך, ואין דרך מנפץ בכך, ואין דרך טווי בכך.

ולא, והתניא משמיה דרבי נחמיה, שטוף בעזים וטוו בעזים (רש"י: ... טוו את העזים - בגופן של עזים משמע) אלמא, טוויה על גבי בהמה שמה טוויה²³? חכמה יתירה שאני (רש"י: חכמה יתירה, כדכתיב וכל אשה חכמת לב²⁴, אבל להדיוט, אין דרכו בכך והוי כלאחר יד).

מלאכת הטווה נאסרה בשבת וכמו כל מלאכות שבת, יש בה פטור של עשיה 'כלאחר יד' ולכל העולם (למעט חכמות הלב) עשיה באופן זה הינה 'כלאחר יד' ולכן אין חיוב על מלאכה זו בשבת. ויש לעיין מדוע נחשבת מלאכה זו 'כלאחר יד' שהרי כלאחר יד הינה פעולה של "שינוי" ואילו כאן אם הדיוט יעשה את המלאכה הוא יעשה אותה באותו האופן בו עושה החכמת לב. ואמנם רש"י חידש שדין 'כלאחר יד' הינו באדם שאינו רגיל לעשות מלאכה. ואם זו כוונת רש"י, יש לעיין האם מי איש יעשה מלאכת נשים או ההיפך נאמר שזו מלאכה כלאחר יד? וצ"ע.

²² ניפוץ היא פעולת הסירוק, ועיין ב"ק דף צג:.. ובטוויה על גבי העזים נראה שסרקו את הצמר (מנפץ), ועשו ממנו חוט (טוויה) ולאחר מכן גזזו אותו מעל גבי הבהמה (גזוז). ובביאור הגר"א על הרמב"ם בפרק ט' משבת הלכה ד' כתב שהגזיזה אינה החיתוך מהבהמה אלא עצם הטוויה גורמת שהצמר לא יגזל עוד וה"ז גזוז (והרי זה חידוש בדיני גזוז!), ועיין בהערה הבאה.

²³ האם קושייתו היא גם על מנפץ וגזוז שלכאורה אף הם היו וכמבואר לעיל. ולכאורה תשובת הגמ' "חכמה יתירה" לגבי מלאכת הטווה אינה מועילה ביחס למלאכת הגזוז אם ננקוט שפירושה החיתוך מהבהמה (עיין הערה קודמת), וצ"ע.

²⁴ צ"ע שהרי חכמת לב נאמרה גם בשאר מלאכות המשכן, עיין הערה 5, וצ"ע. וכתב בספר משיבת נפש לפש' ויקהל: "ראוי ללמד כל הנשים אומנות המחט וטווה ואריגה אם נזכה לבניין הבית שידעו לעשות הראוי להם, וכן עשו במצרים הנשים חכמת לב הרואות הנולדות הרגילו עצמם ללמוד אומנות, וכן האנשים קודם שהגיעו לגבורה למלאכת כבידה חומר ולבנים הרגילו עצמם ללמוד אומנות אם יזכו לגאולה יהא בידם לעשות... וכן עשה אלעשה (נדרים נא). שבזבו מעותיו לדעת תספורת של כהן גדול שנאמר 'כסום יכסמו ראשיהם' שאם יזכו לגאולה שלא תחמץ המצוה".

ושמא כוונת רש"י לומר, שאם הדיוט יעשה מלאכה זו מסתבר שהוא יעשה אותה בצורה גרועה או שבדרך כלל הדיוט לא מסוגל לכך ואם הצליח הרי זה 'דרך מקרה' ולכן זה כלאחר יד, וצ"ע²⁵. ועיין משנה הלכות לקמן באות ו'.

ויש לעיין לשיטת רש"י, האם אשה חכמת לב שתטוה באופן זה בשבת תתחייב כי כך דרכה או שדרך המלאכה נקבעת על פי רוב העולם (ועיין בשו"ת משנה הלכות לקמן אות ז' לשיטתו עולה שגם היא פטורה). ובתוס' כתב ד"ה "חכמה" כתב:

חכמה יתירה שאני - והעושים אותם בטלה דעתם אצל כל אדם כדאמרין בהמצניע (לקמן ד' צב:) גבי אנשי הוצל.

מדבריו משמע שגם הנשים חכמות הלב אין לחייבן כפי שאנשי הוצל לא חייבו על הוצאת משא על גבי ראשם, כיון שאין זו דרך המלאכה הרגילה²⁶.

השלכה מדין חכמה יתירה לדין השמעת קול בשבת

1. בשו"ת שערי דעה (מהר" חדשה מהרב חיים יהודה [סאסניצער] ליטון

²⁵ אגלי טל, ביאורים מלאכת גזוז, אות ה': "ולא דמי לטוה ע"ג עזים דפטור אף דהי' במשכן משום דחכמה יתירה שאני [עד ב]. פירש"י אבל להדיוט הוי כלאחר יד.... יש לומר שאני טוי' שבאותם מינים גופייהו הי' עיקר אורח' בתלוש רק הנשים אשר נשא לבן אותנה בחכמה טוה את העזים". ובפתיחה בביאורים ס"ק ג' כתב: "אך למה דמסיק חכמה יתירה שאני. ואם זה העושה הי' חכם ביותר הי' זה מלאכה כראוי. והרי בהנפעל אין חילוק מי הי' העושה וא"כ אין שינוי בהנפעל כלל וכיון שאין שינוי רק בהפועל אין הפטור רק משום כלאחר יד דלא הוי מלאכת מחשבת (ועיין להרחבת הדברים במלאכת האופה, בביאורים ס"ק מ"ד, עי"ש)".

²⁶ ובחמדת ישראל (לרב מאיר דן פלוצקי), קונטקסט נר מצוה דף נז. ד"ה "ועתה" נקט שאף שאין כאן גדר מלאכה, מ"מ: "עובר בעשה דשבתון כיון שלא שבת כיון דבעצם הוי טויה ואדרבה הוא חכמה יתירה....".

זצ"ל) סימן כ"ה נקט שבטלפון ובטלגרף האיסור היחיד שקיים הינו איסור השמעת קול²⁷ ועל פי שיטתו ביאר:

ע"ד שאלתו בהמצאה החדשה הנקרא טעלפאן אם מותר להשתמש בו ולדבר על ידו בשבת. הנה אחר התבוננות קצת לא מצאתי שום איסור בזה²⁸.

ומ"ש כת"ר מדין איסור השמעת קול ומשום גזירת עשיית כלי שיר.

הנה פשוט לפענ"ד כל שמאז כן עתה לא נתפשט הדבר ולא ידעו מזה רק יחידי סגולה ופקידי הממשלה שלא תערב זר בתוכם אין זו בכלל גזירה.

והרי גם לענין מלאכה דאורייתא אמרו בשבת (דף ע"ד) דהטוה מבע"ח פטור דאין דרך טויה בכך אע"ג דנשים חכמניות כך טוו במשכן, חכמה יתירה שאני עיי"ש.

ואולי יש לדון משם גם לענין הטעלעגראף הנהוג לענין שבת במקום צורך גדול, שאינו אלא אמירה דאמירה להעכו"ם שבמקום הרחוק לעשות מלאכת הכתיבה כזו שהוא ע"ד חכמה יתירה

ויש לפקפק קצת בזה, דכל שנתפשט הדבר ומשתמשין בו הרבה לא דמי לההיא דשבת שלא היו נוהגין בזה, ועכ"פ לנידון דין לענין השמעת קול לא גרע ממ"ש הרמ"א בסי' של"ח, דלדין שאין אנו בקיאין, לא חיישנין ונידו"ד עדיפא טפי, כמובן.

לדבריו, דין 'חכמה יתירה' מלמד שדבר שאינו נהוג מכל סיבה שהיא

²⁷ וכבר העיר על דבריו בשו"ת משנה שכיר או"ח סימן קי"ז.

²⁸ אכמ"ל כיצד הבין הוא את המערכת הטלפונית.

(ולאו דוקא מחמת חכמה), אין להכלילו במלאכות שבת. ולכן טלפון אין בו איסור השמעת קול בשבת כי רק יחידים משתמשים בו. וברור, שבמציאות בה הטלפון מצוי לכל, הרי הוא כמו הטלגרף ויש לאסור אף לשיטתו משום השמעת קול.

אמנם במהד' החדשה של השערי דעה (בסוף הספר) הובאה השגתו של הגר"ר נטע שלמה שליססעל שנכתב בירושת פליטה סימן ח' שחלוק על הדמיון לחכמה יתירה:

נראה לענ"ד הדיבור בטעלעפאן לא שייך הענין של חכמה יתירה כל עיקר, דבשלמא עשיית מכשיר הטעלעפאן שפיר י"ל דיכולים לעשות זאת רק אנשים חכמים ביותר והוי חכמה יתירה אבל הדיבור מה חכמה יתירה שייך בזה, אטו מי שיעשה מלאכה אחרת לאחר שנגזז הטויה שע"ג העזים גם יפטור משום שהטויה היתה בחכמה יתירה, הלא רק על גוף הטויה פטור...

ואולי עיקר כוונתו ע"פ דברי רש"י שם שכתב: 'אבל להדיוט אין דרכו בכך והוי כלאחר יד' עכ"ל. וא"כ ה"נ בזה כיון שהוא מיוחד רק ליחידי סגולה ופקידי הממשלה הוי השמעת קול כלאחר יד לגבי הדיוט. אבל גם זה אינו דבשלמא שם ההדיוטים אינם יודעים לעשות גוף מלאכת הטויה, שפיר הוי בכלל כלאחר יד, משא"כ כאן שכל העולם יודעים לדבר בטעלעפאן רק שאין מניחין אותם לדבר, מה כלאחר דין שייך בזה, וצ"ע ודו"ק.

השלכה מדין חכמה יתירה לדין חכמה ואינה מלאכה / שיטת המשנה הלכות

ז. בשו"ת משנה הלכות חלק ט"ו סימן קכ"א (לאחר הבאת דברי הגמ' הנ"ל

בדין הטויה באות ה' ביאר²⁹:

והנראה מכאן דמלאכה שאין דרך בני אדם לעשותם מפני שצריך חכמה יתירה לעשותה ולכן אין עושין אותה רק חכמים יתרים לאו מלאכה הוא דבטלה דעתם אצל כל אדם ואינו חייב על מלאכה כזו ולדעת רש"י הו"ל כלא"י ולדעת התוס' בטלה דעתם.

ונראה דזה שאמר תנא דבי שמואל כל מלאכת עבודה לא תעשו כלומר כל שהוא מלאכת עבודה שדרך העולם כן ויצתה תק"ש ורדיית הפת דהגם שהוא מלאכה מ"מ הוא חכמה ואינה מלאכה ולא כל אדם בקיאים בזה³⁰ ולכן לא הוה בכלל מלאכה דאורייתא לענין חיוב אבל מלאכה הוי דודאי המוציא משאו על ראשו עושה מלאכה אלא שהתורה לא חייבה על זה דחכמה יתירה היא וז"ש יצתה תק"ש ורדה"פ שהיא חכמה כלומר חכמה יתירה ולכן אינה מלאכה וזה לפענ"ד נכון.

לשיטתו, ביאור לשון הגמ' "חכמה ואינה מלאכה" – חכמה ולא רק מלאכה. כלומר מדובר במלאכה מפאת מהות הענין, שנוספה למלאכה זו חכמה יתירה, וזו בדיוק הסיבה שאין מלאכה זו נאסרת מלאכות שבת הינן

²⁹ וכפל דבריו בקצרה בחלק ט"ו סימן קכ"ו בד"ה "וגדולה". ובחלק י"ט סימן ס"ח ושם ביאר שמשא הקים את המשכן בשמונת ימי המילואים ואף בשבת: "כיון שחכמה יתירה היא שרק משה יכל ולא כלל ישראל".

³⁰ כתב הרמב"ם בפרק י' מהלכות שמיטה ויובל פרק י' ה' (ע"פ גמ' ר"ה דף ל.): "מצות עשה לתקוע בשופר בעשירי לתשרי בשנת היובל, ומצוה זו מסורה לבית דין תחלה (שנאמר והעברת שופר תרועה) וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע שנאמר תעבירו שופר, ותוקעין בשופר תשע כדרך שתוקעין בר"ה ומעבירין שופר בכל גבול ישראל". ועיין גם בגמ' בר"ה כדף ל. לגבי תקיעת היחידים ביבנה. ומוכח שלמרות שתקיעת שופר הינה 'חכמה', הרי זו חכמה שכל יחיד אמור לדעת אותה, וצ"ע.

עוד יש לזכור על העובדה שחכמה מפקיעה מדין מלאכה, מדוע בשבת חייבים דוקא על קשר 'אומן' והרי מדובר על חכמה מיוחדת של האומן. ואמנם תלוי בשיטות השונות מה הוא קשר של אומן (קשר חזק ואמין שאינו ניתר או קשר של אומן כפשוטו), וצ"ע.

רק מלאכות השוות לכל³¹.

ונראה לצרף לדבריו את דברי היום תרועה בראש השנה דף כט :

ולפ"ז א"ש דאיצטריך קרא דכל מלאכת עבודה למעט תקיעת שופר ורדיית פת דחכמה היא ואינה מלאכה דסד"א דכיון דהם דבר חכמה הם חשובות לעשותם אבות מלאכות אף על גב דלא הוּו במשכן קמ"ל קרא דלא הוּו מלאכות אלא חכמה היא ואינה מלאכה.....³².

ולדברי המשנה הלכות והיום תרועה מובן מדוע הגמ' לא הסתפקה ואמרה "אינה מלאכה" (עיי' אות א') והוסיפה שמדובר ב"חכמה", שעצם העובדה שמדובר במלאכה שיש בה צורך בחכמה, היא הסיבה להפקיע ממנה שם מלאכה לגבי מלאכות שבת.

וברור מדברי המשנה הלכות שאף הנשים חכמות הלב פטורות על הטויה על גבי העיזים (עיי' לעיל אות ה'), כפי שהוא פוטר את רודי הפת ואת תוקעי השופר, כיון שלא כל אדם יודע זאת, ומלאכות שבת ניתנו על פי האדם הרגיל' ולא על פי המומחים (למרות שבכל עיר ועיר ופעם גם באפיה בייתית, היה מי שידע לרדות פת, ובכל מנין יש לפחות אדם אחד שיודע לתקוע בשופר ועדין נחשב דבר שלא כל אדם יודע, ויל"ע לגבי

³¹ יתכן שמפרש "חכמה ואינה מלאכה" – חכמה ולכן אינה מלאכה (והמילה חכמה אינה סותרת לחכמה אלא מוסיפה עליה).

³² ובהמשך הדברים כתב: "ועי"ל דתנא דבי רבי ישמעאל סבר דיש לשבותין סמך מן התורה ממה שנאמר בתורה תשבות אפי' מדברים שאינם מלאכה חייב לשבות בהן מה"ת במ"ע גרידא וזה דרך הברייתות שבמכילתא כמ"ש לעיל ולפיכך אי לאו מיעוטא דכל מלאכת עבודה אף על גב דלא היינו אומרים דתקיעה ורדיה הוּו מלאכה לחייב עליה מלקות ב"ט וסקילה בשבת כיון דלא אשכחן להו במשכן מ"מ היינו אוסרים אותם מן התורה מכח שבות כיון דהוּו חכמה לכן אתא קרא למעט תקיעה ורדיה משבות מן התורה דחכמה הם ואינם מלאכה כלל אפילו לענין שבות ושרי מן התורה לתקוע בשופר ולרדות הפת בין ב"ט בין בשבת".

הטסת מטוס מטעם זה, וצ"ע) ועיין לקמן בשיטתו לגבי מערכות ממוחשבות.

עוד למדנו מדבריו, שלמרות שבדין רדיית הפת ותקיעת שופר לא נאמר "חכמה יתירה" כפי שנזכר בדין הטויה, אלא רק לשון "חכמה" אין להפריד ביניהם.³³

ח. בתשובה נוספת של בעל המשנה הלכות שנדפסה בשו"ת מעשה חושב חלק ח' עמ' ס"א, הוא דן על מערכות איתות בשבת שמיועדות להזהיר נהגים על חציית הולכי רגל את הכביש. כאשר הולך רגל יתקרב למעבר חציה, תופעל מערכת שגורמת להיכהוב נורות על גבי הכביש ("עיני חתול") שתזהיר את הנהג על הימצאותו של הולך הרגל. כחלק מתשובתו כתב בעל המשנה הלכות את שיטתו הנ"ל לגבי 'חכמה יתירה' והוסיף:

...והנה פי' לנו חז"ל דבר חידוש, דכל מלאכה שהוא חכמה יתירה וא"א לעשותה לכל אדם אף שלמד לעשותה אין זה מלאכת מחשבת שאסרה תורה. ולפי"ז י"ל דכל הני מלאכות שנעשית ע"י מחשבים וקאמפיוטערס שצריך חכמה יתירה לכל זה, מדאורייתא אינה מלאכה, דחכמה יתירה שאני. והגם דהרבה בזה"ז לומדים להבין מלאכה זו, מ"מ לעצם נשארה חכמה יתירה ובטלה דעתן אצל רוב העולם והבן מאד.

³³ על פי שיטתו, מבאר המשנה הלכות שמשו רבנו כתב ביום פטירתו י"ג ספרי תורה למרות שהוא מת בשבת, וזאת כיון שכתובה זו היתה 'חכמה יתירה' שרק משה ידעה, ולכן אין בה חיוב בשבת! ובשו"ת חת"ס שו"ת חלק ו' סימן כ"ט כתב: "מ"ש מעלתו ביישוב קו' הרא"ש איך כ' משה רבינו ע"ה ס"ת בשבת קודש דע"י שם והשבעת קולמוס כבר קדמוהו בשל"ה ומה שהקשה מעלתו למ"ד שביתת כלים דאורייתא איך כ' קולמוס בשבת לאו ק' היא דלא גרע מכותב בשמאלו דאין דרך כתיבה בכך וגדולה מזה בפ' כלל גדול הטויה מבעלי חיים פטור דאין דרך טווי' בכך אף על גב דנשים חכמניות כך טוו במשכן מ"מ כיון שחכמה יתירה הי' אין דרך טווי' בכך מכ"ש כתיבה ע"י השבעת קולמוס".

מדבריו עולה חידוש גדול, שכיון שמלאכת האיתות הינה מערכת ממוחשבת, ולא כל אדם יודע להכינה, גם אם היא תוכננה באופן שאדם פשוט יכול להפעילה, עדין זו "חכמה יתירה" שלא כל אדם יודע לעשותה, ואין בה איסור תורה. ולשיטתו מן התורה לא יהיה איסור לשוחח בטלפון או בפלאפון בשבת, כי יש צורך בחכמה יתירה כדי ליצרם (ואמנם, מדרבנן קיים איסור דלא גרע מרדיית הפת ותקיעת שופר שנאסור – ועל פי הר"ן לעיל באות ד' יסוד האיסור הוא בעובדין דחול)³⁴. ונראה שאף על דבריו יש מקום להשגתו של הרב שליסל שהובאה לעיל באות ו'.

ט. בסדר זמנים להרב יצחק אייזיק חבר סימן ב' אות ט', השיג על מי שסבר לבאר את הפטור של רדיית הפת ותקיעת שופר על פי דין הטווייה שעל העיזים (שיטת המשנה הלכות)³⁵:

והעלה מעכ"ת שבאמת היתה במשכן והיא מלאכה, רק משום דהוה חכמה ג"כ מגרע גרע.

דברים אלו דחויים לגמרי ולא ניתן להכתב ולהאמר כלל. הגע עצמך אם עשה איזה אומנות שהוא ע"פ חכמה עמוקה האם נאמר שאינו בגדר מלאכה בשבת, ישתקע הדבר, והרי כל מלאכות דשבת ממשכן גמרינן להו, ומקרא מלא דנקראו חכמה כמ"ש מילא אותם חכמת לב לעשות כל מלאכת וגו', וכתוב ראה קראתי וגו' ואמלא אותו וגו' בחכמה וגו'.

³⁴ ועיקר שיטתו הינה חידוש גדול, והלא לא כל אדם יודע יודע ליצר חוטים, ואע"פ כן מי שקושר אותם עובר על איסור תורה. ואמנם יש לחלק שכאשר הוא קושר הוא עושה מלאכה בידיו, משא"כ במערכת ממוחשבת המתכנת מייצר מערכת שאדם פשוט מפעיל מערכת מורכבת, וצ"ע.
³⁵ המחבר הרב יצחק אייזיק חבר זצ"ל נפטר בשנת תרי"ג. ואילו הרב מנשה קליין זצ"ל נולד בשנת תרפ"ה. ומשמע, ששיטה כשיטת המשנה הלכות כבר נאמרה קודם לימיו.

חכמה ואינה מלאכה – דרגה נמוכה יותר ממלאכה / שני מישורים

י. הר"ן (לעיל אות ד') נקט שתקיעת שופר ורדיית הפת לא היו במשכן וברור שאין להכלילם במלאכות האסורות מן התורה (והגמ' דנה האם הן בכלל שבות, עי"ש). אמנם, יש לעיין לשיטה הסוברת שאין הכרח ש"אב מלאכה" בשבת יהיה במלאכת המשכן או שאף שלמדנו מהמשכן, יכולה מלאכה שאינה במשכן להיות תולדה של מלאכה אחרת³⁶. מהו החילוק המהותי בין תקיעת שופר ורדיית הפת לשאר מלאכות. וכתב המלבי"ם בספר שמות פרק ל"ה פס' א' :

גדר שם מלאכה הוא העסק שעוסק בדבר שיש בו אומנות, ושמשנה איזה חומר מן הדברים שבעולם לעשות בו איזה חידוש ותיקון, לאפוקי מעשה הדיוט ופעולה שאין משנה בו דבר, כמו טעינת משאות כבדות בביתו או תקיעת שופר ורדיית הפת וכדומה, והוצאה אינה מלאכה באמת רק התורה יחדתו וקראתו בשם מלאכה...

ובהכתב והקבלה שם כתב:

³⁶ עיין הערה 4.

ואמר רנ"ו³⁷, דע כי יש הבדל בין מלת עבודה ובין מלת מלאכה, עבודה כולל כל המעשים שאדם עושה, ואפי' אין במעשהו ענין המצטרך לידעה וחכמה, גם אינו משנה דבר במעשהו ולא מתקן דבר, כמו לשאת משאות אבנים, לרוץ ממקום למקום... ואין שם מלאכה נופל אלא על המחדש דבר בענינים הטבעיים ומשנה אותם במעשהו ממה שהיו... וכשיש במעשהו תקון ליישוב העולם ה"ז מלאכה... אלה המלאכות כולם אסורים לנו לעשות ביום השבת, כי הזהיר לא תעשה כל מלאכה, ולא אסר עלינו העבודות... בתקיעת שופר ורדיית הפת אפשר שיהיו עבודות... אבל אינו מלאכה לפי שאינן מן הדברים שעושה דבר בתקון הדברים הטבעיים, כי השופר מוציא קול והרודה מונע שלא יתקלקל הפת בתנור. ויפה אמרו (ר"ה כ"ט) כל מלאכת עבודה ל"ת יצאו תקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה, כלומר אלו נאמר כל עבודה לא תעשו היו גם אלה אסורים, ועכשיו שנאמר 'כל מלאכת עבודה', יצאו אלו שאינם מלאכה אלא חכמה...

ועל פי דבריהם נוכל להציע, ש"חכמה ואינה מלאכה" בא ללמדנו שבכל מלאכות שבת יש מלאכה וחכמה וחכמת לב (וגם תנאי של מלאכת מחשבת) אבל בתקיעת שופר ורדיית הפת יש חכמה אבל אין חכמה זו באה לידי ביטוי מעשי ב"מלאכה" וכיון שכך לא נכללו במלאכות שבת. והגמ' לא הסתפקה באמירה שהם אינן מלאכות, וביארה את הטעם שהן 'רק' חכמה ולכן לא נכללות במלאכות שבת.

יא. ³⁸העובדה שבתקיעת שופר ורדיית הפת יש 'רק' חכמה, יכולה להוביל לשתי אפשרויות:

³⁷ עיין במאמרו של הרב משה צוריאלי שליט"א לגבי "הנחשד בחינם": <https://www.yeshiva.org.il/midrash/5235>

³⁸ לעיל אות ז' שיטת המשנה הלכות שהיא הפוכה לנאמר כאן שליטתו מדובר בחכמה גדולה שאינה שווה לכל נפש.

❖ 'חכמה' היא בדרגה 'נחותה' יותר ממלאכה והרי היא פעולה בעלמא שאינה בדרגת מלאכה מבחינה מעשית ושאינן בה דרגה גבוהה של 'חכמת לב' שיהתה במשכן.

❖ (לא מדובר בדרגה נחותה) קיימים שני מישורים. ישנם פעולות בעולם המעשי שהם 'מלאכות שבת' וישנם פעולות שאינן להם ביטוי של יצירה בעולם המעשי והן נקראות חכמה. ואף שיש בהם צד מעשי הרי הוא טפל לצד החכמה שבו.

יב. נראה שלאפשרות השניה מכוון בסדר זמנים סימן ב' אות ט':

דיליף ממלאכת עבודה יצא תקיעת שופר ורדיית הפת כו', ר"ל שהתורה לא אסרה רק מה שנקרא בשם מלאכה אף שיש בה חכמה גדולה, משא"כ רדיית הפת אין בו שייכות מלאכה כלל, דמה לי אם מוציאו מן התנור או ממקום אחר כיון שכבר נאפה, אלא משום שיש חכמה ברדייה זאת שלא יתקלקל הפת הוה אמינא דגם זה בכלל מלאכה ותיקון, לזה אמר דממעטינן מקרא דמלאכת עבודה שהכתוב לא הקפיד רק על מה שעיקרו הוא המלאכה שבו, משא"כ אם עיקר החשיבות מצד החכמה שבו. וכן הוא בתקיעת שופר דהשמעת קול אינו בגדר מלאכה דמה לי אם משמיע קול בפה או בכלי, והרי אפילו השמעת קול שיר אינו מלאכה כיון שאין נעשה במעשה עי"ז בפועל, ועיקר הענין הוא חכמה שבו...

ומעין הדברים גם בתורה תמימה שמות פרק כ' הערה ס"ח:

ונראה הכונה שלגבי הידיעה והחכמה שבדברים אלה הוי המלאכה
שבהם טפלה, כי תקיעת שופר ענינה ידוע שדורשת רק ידיעה ואינה
נקראת מלאכה מפני דהוי כמו דבור שאינו נקרא מעשה, ורדיית
הפת צריך רק להתחכם להוציא הפת הנאפה מן התנור שלא תדבק
לדופן ולרצפת התנור וגם שלא תשבר ותתכווץ וכדומה... אבל
מלאכה ממש אין בזה, משום דמעשה אפיית הפת כבר נגמרה כולה
ובהוצאתה מן התנור אין כל שלמות בהמלאכה...

קונטרסי ועד טוב

- ❖ עדותו של הפסול לעדות – אדר תשע"ז.
- ❖ תפיסה ובעלות – ניסן תשע"ז.
- ❖ שני שבילין – אייר תשע"ז.
- ❖ תנאי בדבר שבממון – סיון תשע"ז.
- ❖ הקדמת מלאכה קודם שעת הפיקוח נפש – תמוז תשע"ז.
- ❖ ריבוי פעולות ואיסור מלאכה – מנחם אב תשע"ז.
- ❖ בתר מחשבתו או בתר מעשיו – אלול תשע"ז / תשרי תשע"ח.
- ❖ האם הולכין בממון אחר הרוב - חשון / כסלו תשע"ח.
- ❖ גבולות הנאמנות של שני עדים – כסלו תשע"ח.
- ❖ ראוי לבילה – שבט תשע"ח.
- ❖ באים כאחד – אדר תשע"ח.
- ❖ אי אפשר לצמצם – ניסן תשע"ח.
- ❖ כדי דיבור – אייר תשע"ח.